

Informe del paradolmen de Tafania (Ventalló)

Josep Tarrús, Julia Chinchilla, Àngel Bosch [et al.]

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

SUMARI

I. Introducció	1
II. L'excavació arqueològica	2
III. L'arquitectura de la tomba	3
IV. Les restes humanes	4
V. Consideracions	4
Fotografies	6
Inventari	7

INFORME

DEL PARADOLMEN DE TAFANIA (Ventalló)

1990

Josep Tarrús, Julia Chinchilla,
Àngel Bosch i Oriol Mercadal

I) Introducció

El paradolmen de Tafania, es troba a la vall d'aquest nom, a l'oest de la Serra de Ventalló i al nord de la Muntanya Gran, dins el terme municipal de Ventalló (Alt Empordà).

Les seves coordenades geogràfiques al full 296-II, L'Escala, de 1:25.000 són les següents:

- Longitud est: 3° 1' 27"
- Latitud nord: 42° 8'

Per a localitzar-lo cal anar per la carretera d'Orriols a l'Escala i a l'altura de Ventalló, una mica més avall del trencant que duu per l'esquerra cap aquest poble, cal prendre una pista a la dreta, just en el lloc on un cartell indica el restaurant "Pera Balta". Per aquesta pista se segueix fins a una rastellera de xipessos i llavors es continua pel seu davant fins que s'endinsa en un bosc degradat d'alzines.

Al cap d'1,4 Km, des del trencant de la carretera trobarem aquest sepulcre, en el marge de la dreta del camí, ara força visible després de l'excavació d'octubre-novembre de 1990.

Aquest paradolmen de Tafania (Ventalló) era conegut amb el nom de "la Mina" a Ventalló, de feia més de 40 anys, segons alguns veïns d'aquesta població. Era un bon lloc per aixoplugar-se perquè quedava mig cobert per la cornisa de conglomerat i les lloses de l'entrada.

La seva descoberta científica la devem a Pere Serramitjana, veí i estudiós de Ventalló, vers 1975, que s'adonà que es tractava d'un monument prehistòric i en féu una fotografia on encara s'aprecien les dues lloses laterals i la coberta de l'entrada en la seva posició original.

Posteriorment la seva situació exacta es va perdre i no fou fins el mes de novembre de 1988 quan Miquel Dídac Piñero i Costa del GESEART (Grup Empordanès per al Salvament i Estudi de l'Arquitectura Rural i Tradicional) i Eduard Casas i Gascó el varen retrobar.

Aleshores ja havia perdut la llosa lateral de la dreta i també la coberta de l'entrada, pel que sembla en eixamplar el camí que passa per sota mateix de la cornisa de conglomerat on és el sepulcre, però encara varen poder observar diversos ossos humans en el marge, a l'interior del recinte funerari.

Així les coses vàrem decidir de fer-hi una excavació d'urgència per tal d'esbrinar en el possible l'estructura original de la tomba, recuperar les restes humanes i els aixovars per al seu estudi, i consolidar el que restava del monument.

II) L'excavació arqueològica

L'excavació d'aquest sepulcre es va realitzar entre mitjan octubre i novembre de 1990 i en ella hi participaren els signants, i a més a més els companys Miquel Dídac Piñero i Enric Carreras del GESEART.

Després d'estasada la zona, es va procedir a baixar la tomba des de la part superior de la cornisa travertínica, per tal de poder arribar al nivell funerari amb una superfície àmplia que facilités l'excavació.

En aquests nivells superiors, de terres argiloses vermelles, molt fosques, riques en materials orgànics de la vegetació existent, va aparèixer algun petit fragment de ceràmica a mà i algun fragment d'os humà, sens dubte procedents d'espoliacions antigues.

En nivell funerari de la tomba estava a uns 90 cms. des de la part superior de la cornisa i a uns 50 cms. des de l'extrem superior de la llosa de l'entrada conservada, a la banda esquerra del monument.

Aquest nivell era pràcticament un paquet compacte d'ossos humans d'uns 25-30 cms. de potència, inclòs en un sediment d'argiles vermell clar amb taques blanquinoses (descomposició dels ossos ?), que descansava directament sobre el terra original.

Pel que vàrem poder observar el ossos humans, que en part es ficaven per sota de la part inferior de la cornisa, semblaven repartits en tres zones, una l'esquerre, una central i l'altra a la dreta, a jutjar bàsicament per la situació dels 3 cranis que s'hi recuperaren.

En cadascuna d'aquestes zones semblava haver-hi apilonamnet d'ossos llargs al costat d'altres parts de l'esquelet que encara conservaven connexions anatòmiques parcials (húmer-cúbit/radi, fèmur-tíbia/peroné, etc.). Més endavant es parlarà de les conclusions provisionals sobre el ritual funerari deduïbles després d'una primera observació de les restes humanes.

L'aixovar que acompanyava aquests 3 individus sebolllits al paradolmen de Tafania és particularment escadusser. Únicament s'han recuperat una vora d'un bol de ceràmica a mà, 2 denes de collaret, hemiesfèriques i amb perforació el V, de calcita, tipus botons Durfort i un penjoll biperforat sobre defensa de senglar.

Tots aquests materials, a part dels fragments de ceràmica a mà trobats en superfície i que procedien possiblement del mateix vas esmentat abans, es varen localitzar a la part baixa del paquet d'ossos, a la part central de la tomba.

Cal dir doncs que, malgrat que part dels sediments d'aquest sepulcre, un front en semicercle a la seva part davantera, havien estat extrets en èpoques recents, possiblement en engrandir l'espai de l'aixopluc, el paquet d'ossos de les inhumacions estava en molt bon estat de conservació, de tal manera que semblen faltar només alguns pocs ossos dels 3 individus allí enterrats.

III) L'arquitectura de la tomba

Abans de començar l'excavació d'aquesta tomba no teníem clar si es tractava d'una construcció enfonsada dins d'una esclotxa de la cornisa de conglomerat o bé si havia estat construït des del nivell basal d'aquesta cornisa, que ara el camí ha fet descendre uns 40 cms.

En el primer cas s'hagués tractat d'una cista, encaixada en una esclotxa en U del conglomerat i tancada per lloses en el front de la cornisa. En el segon cas es tractaria d'un paradolmen que aprofitava aquest trauc de la cornisa per a encabir-hi una tomba agençada amb una entrada megalítica.

No ens decantarem definitivament per a la segona opció fins que comprovarem que la llosa de l'esquerra de l'entrada, que encara es conservava, estava sostinguda per falques, és a dir, que s'havia aixecat sobre un terreny pla, com un megàlit, a l'inrevés que les lloses de les cistes enfonsades dins del terreny, que no precisen de falques per a sostenir-les.

Per tant, estem convençuts que originalment aquest sepulcre es va bastir aprofitant una cavitat que devia quedar sota la cornisa de conglomerat en aquest punt. L'agençament consistí en posar-li una entrada megalítica, dues lloses verticals i una llosa de coberta, i possiblement una llosa-porta, que no s'ha conservat.

El trauc en U que presenta aquesta cornisa pot ser producte de l'erosió moderna de la cornisa, posteriorment a la construcció del sepulcre, o bé ser realment l'aspecte original que presentava. En aquest darrer cas cal pensar que l'espai funerari interior estaria cobert per una altra llosa de coberta que s'hauria igualment perdut.

Una vegada excavat es va veure que les inhumacions es varen fer en un espai d'1,30 metres d'ample per 1 metre de fons, per darrera de les lloses de l'entrada i endinsant-se una mica sota la cornisa de conglomerat. La llosa conservada és de sorrenca, mentre que les falques són de calcària.

A la part central del sepulcre, sota de les inhumacions, hi havia una única llosa, també de calcària, que marcava el nivell original dels enterraments. No n'hi havia cap més i per tant no podem parlar d'enllosat, sinó d'una única llosa.

IV) Les restes humanes

D'una primera observació de les restes humanes del paradolmen de Tafania (Ventalló) podem concloure el següent:

- El NMI (nombre mínim d'individus) és de 3.
- L'edat dels individus deu ser adulta per tots tres, tot i que un està, probablement, en el límit entre l'etapa juvenil i l'adulta (erupció d'alguns 3ers. molars). El desgat dentari dels altres fa pensar en una edat estrictament adulta, és a dir, ni matura ni senil.
- La complexió general de tots tres individus és robusta o tendent a la robustesa, més que a la gracilitat.
- L'alçada corporal, especialment en un cas (entre 1,75-1,80 metres), resulta remarcable.
- Els tres cranis, restaurats, són aparentment braquicèfals i, possiblement, planooccipitals.
- La disposició dels ossos a l'espai funerari fa pensar en una inhumació secundària per paquets amb connexions anatòmiques parcials d'ossos llargs.
- "A priori", els tres individus estan conservats quasi al 100 %, a partir dels ossos representats.

Com a conclusions provisionals cal apuntar que :

Tot apunta a pensar, en clara relació amb l'aixovar i el tipus d'enterrament, en individus foranis (braquimorfs, alts i de robustesa considerable), que apareixen a Catalunya de forma evident a partir del Calcolític-Bronze Antic, pel que coneixem ara per ara.

Exemples d'això els tenim a la cova del Toll (Moià), a la Balma dels Ossos (Bages), a la Balma de la Sargantana (La Noguera) i a diversos megalits del Solsonès.

Enterraments similars dins un marc estructural idèntic els tenim a la Balma de la Sargantana i al Cau de la Guineu (Bages).

Finalment direm que la panoràmica general de l'antropologia catalana del III-II mil.lenni a.C. apunta vers l'exposat, amb exemples clars de relació entre els aixovars (botons de Durfort, elements Campaniformes i del Bronze Antic etc.) i les restes humanes que considerem forànies.

V) Consideracions

El sepulcre de Tafania és un paradolmen que aprofita un trau o un sortint de la cornisa de conglomerats d'aquesta zona i l'agència amb una entrada megalítica (2 lloses-muntant i una coberta), provista probablement d'una llosa-porta que el tancava.

Al seu interior s'hi varen inhumar simultàniament, en ritu secundari però sense selecció de cap part concreta dels esquelets, un total de 3 individus adults, que foren repartits a l'esquerra, centre i dreta de la cavitat.

Aquest tipus de monument acostuma a aparèixer en contextos del Neolític Final-Calcolític, a tota l'àrea empordanesa, en especial al Baix Empordà (Gavarres), gairebé sempre en entorns granítics, per la qual cosa el cas present, en conglomerats, seria una excepció.

En aquesta ocasió hem de pensar, en tractar-se d'un tomba especialment ben conservada i que només es va emprar en una sola ocasió, que les escasses restes dels aixovars funeraris són absolutament contemporànies i, per tant, ens han de furnir una datació relativa segura.

Aquesta datació, per la presència dels esmentats "botons de Durfort", ben situats a la cova epònima del sud-est de França a finals del III mil.lenni a.C., l'hem de considerar pròpia del Calcolític, en relació potser amb grups Campaniformes, cosa que corroboraria l'aspecte forani (braquimorf) dels 3 individus inhumats.

Recordem finalment que a Catalunya només existia, fins ara, un altre exemple de botó Durfort, procedent del Cau de la Guineu (Bages), un altre paradolmen bastit sota d'un bloc natural de gres (excavat pel company Josep Castany) que contenia restes seleccionades (bàsicament cranis) de més de 50 individus.

La datació per C-14 d'aquest darrer jaciment, 2095 ± 110 a.C., confirma una cronologia Calcolítica per al paradolmen de Tàfania (Ventalló).

Banyoles, 29 de novembre de 1990

Fig. 1 = Aspecte general del paradolmen de Tàfania (Ventalló), durant l'excavació de 1990.

Fig. 2 = Aspecte de la zona on aparegué el crani nº 3, al paradolmen de tafania (Ventalló).

Inventari :

Aixovar i restes humanes del paradolmen de Tàfania (Ventalló)

- Nº 1 = fragment de ceràmica a mà
- Nº 2 = clavícula
- Nº 3 = tibia
- Nº 4 = costella medial
- Nº 5 = vèrtebra lumbar
- Nº 6 = vèrtebra toràcica
- Nº 7 = costella medial
- Nº 8 = vèrtebra cervical
- Nº 9 = 1er. metacarpia
- Nº 10 = astràgal
- Nº 11 = escàpula
- Nº 12 = fèmur dret
- Nº 13 = 1ª falange mà
- Nº 14 = cúbit esquerre
- Nº 15 = húmer dret
- Nº 16 = tibia
- Nº 17 = coxal
- Nº 18 = crani nº 1
- Nº 18 bis = escàpula
- Nº 19 = fèmur esquerre
- Nº 20 = metacarpia
- Nº 21 = radi
- Nº 22 = tibia dreta
- Nº 23 = clavícula
- Nº 24 = 2 calcanis
- Nº 25 = mandíbula el crani 1er.
- Nº 26 = escàpula
- Nº 27 = peroné
- Nº 28 = costella
- Nº 29 = metatarsià
- Nº 30 = vèrtebra toràcica
- Nº 31 = costella
- Nº 32 = fragments de costelles
- Nº 33 = 1ª falange de la mà
- Nº 34 = escafoides del peu
- Nº 35 = vèrtebra toràcica
- Nº 36 = costella
- Nº 37 = vèrtebra toràcica
- Nº 38 = escàpula
- Nº 39 = radi
- Nº 40 = atlas, vèrtebra lumbar, metacarpia, costella.
- Nº 41 = escàpula
- Nº 42 = húmer dret
- Nº 43 = frags. costelles i escàpula
- Nº 44 = sacre
- Nº 45 = tibia esquerra

- Nº 46 = peroné
 Nº 47 = 2on. i 3er. metarsià
 Nº 47 bis = clavícula
 Nº 48 = astràgal
 Nº 49 = sacre
 Nº 50 = 1ª falange mà
 Nº 51 = 1ª falange
 Nº 52 = coxal
 Nº 53 = peroné
 Nº 54 = 1er. metatarsià
 Nº 55 = fèmur esquerre
 Nº 56 = tibia esquerra
 Nº 57 = cúbit esquerre
 Nº 58 = radi dret
 Nº 59 = 4rt. metatarsià i 2ª falange mà
 Nº 60 = ròtula esquerra
 Nº 61 = astràgal
 Nº 62 = 4rt. metatarsià i fragment de costella
 Nº 63 = vèrtebres toràciques
 Nº 64 = fèmur
 Nº 65 = astràgal
 Nº 66 = 1ª falange dit gros peu i fragment costella
 Nº 67 = radi
 Nº 68 = clavícula
 Nº 69 = vèrtebra toràcica
 Nº 70 = radi
 Nº 71 = cúbit dret
 Nº 72 = húmer esquerre
 Nº 73 = radi
 Nº 74 = cúbit
 Nº 75 = peroné
 Nº 76 = dues 1ª falanges de la mà i 1 metacarpia
 Nº 77 = vèrtebres toràciques
 Nº 78 = peroné
 Nº 79 = fèmur dret
 Nº 80 = coxal esquerre
 Nº 81 = vèrtebra toràcica
 Nº 82 = húmer esquerre
 Nº 83 = fèmur esquerre
 Nº 84 = escàpula
 Nº 85 = peroné
 Nº 86 = húmer dret
 Nº 87 = 1er. metatarsià
 Nº 88 = dena de collaret de calita (?) = botó de Durfort
 Nº 89 = costella
 Nº 90 = vèrtebra toràcica
 Nº 91 = 5è metatarsià'
 Nº 92 = calcani esquerre
 Nº 93 = crani nº 2
 Nº 94 = atlas, metatarsià, frags. vèrtebres toràciques
 Nº 95 = metatarsià
 Nº 96 = 4rt. metacarpia
 Nº 97 = 1ª falange de la mà
 Nº 98 = escafoides del peu
 Nº 99 = cúbit

- Nº 100 = clavícula
 Nº 101 = escàpula
 Nº 102 = radi esquerre
 Nº 103 = tres 1ª falanges mà, metacarpia i 2on. metatarsia
 Nº 104 = 3er. metatarsia i 2on. metacarpia
 Nº 105 = tibia i 2 còndils de fèmur
 Nº 106 = ròtula dreta
 Nº 107 = fragment d'os llarg menor
 Nº 108 = húmer dret
 Nº 109 = 1ª falange dit gros i 1ª falange peu
 Nº 110 = cúbit esquerre
 Nº 111 = escafoides peu
 Nº 112 = húmer esquerre
 Nº 113 = fragments de costelles i vèrtebres
 Nº 114 = 2on. metatarsia
 Nº 115 = vèrtebres lumbar, toràciques i cervicals
 Nº 116 = fragments de costelles i escàpula
 Nº 117 = metacarpia, fragments de costelles, escafoides
 peu, 1ª falange mà, metatarsia, 5è metacarpia i os
 del carp
 Nº 118 = cúbit dret
 Nº 119 = clavícula
 Nº 120 = radi
 Nº 121 = clavícula
 Nº 122 = fèmur dret
 Nº 123 = sacre
 Nº 124 = calcani
 Nº 125 = escàpula
 Nº 126 = astràgal
 Nº 126 bis = tibia esquerra
 Nº 127 = yora de ceràmica a mà
 Nº 127 bis = peroné
 Nº 128 = mandíbula del crani 2on.
 Nº 129 = penjoll biperforat sobre defensa de senqlar
 Nº 130 = coxal
 Nº 131 = omòplat
 Nº 132 = dena de collaret de calcita (?) = botó de Durfort
 Nº 133 = cuboides peu, vèrtebra cervical, frags. vèrtebres
 Nº 134 = frags. costelles, clavícula, escàpula i vèrtebra
 toràcica
 Nº 135 = cuboides
 Nº 136 = metacarpia
 Nº 137 = 1er. metatarsia dret
 Nº 138 = astràgal
 Nº 139 = escàpula
 Nº 140 = vèrtebra lumbar
 Nº 141 = calcani dret
 Nº 142 = coxal
 Nº 143 = cúbit
 Nº 144 = calcani esquerre
 Nº 145 = cuneiforme
 Nº 146 = cuboides
 Nº 147 = astràgal
 Nº 148 = 1ª falange de la mà
 Nº 149 = 2on. metacarpia

- Nº 150 = escàpula
Nº 151 = 5è metatarsià
Nº 152 = os del peu (cuboides ?)
Nº 153 = tibia esquerra
Nº 153 bis = coxal
Nº 154 = ròtula esquerra
Nº 155 = húmer, metatarsià, 4rt. metacarpia, dues 1ª falanges,
1er. cuneiforme, escafoides, 1ª falange polze, 5è
metacarpia i 1ª falange peu
Nº 156 = peroné
Nº 157 = crani nº 3
Nº 158 = mandíbula del crani nº 3
Nº 159 = cúbit esquerre (troballes M.D. Piñero, 1989)
Nº 160 = radi (troballes M.D. Piñero, 1989)
Nº 161 fèmur (troballes M.D. Piñero, 1989)
-